

WWW.UNIBS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
О
Т
Е
К
А

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

„ШКОЛСКИ ЛИСТ“ излази сваког 15. и последњег у месецу. Претплата је за целу годину 3 ф., за 4 месеца 1 ф. а за Србију 8 динара годишње. Учитељи, који имају мању плату од 300 ф., богослови и приправници добијају лист у пола цене. Дописи и претплата шаљу се: Уредништву „Школског листа“ у Сомбор.

Бр. 18. У Сомбору 30. септембра 1883. Год. XV.

ЈАВАН МОРАЛ И ШКОЛА.

Предавање проф. Дра Г. А. Лиднера, држано 3 јуна о. г. у чешком учитељском друштву „Будец“ у Раудицу.

Има томе више од сто година, како се у културној историји појавило особено мишљење о друштвеној образованости, а то је да обе њене гране, које називамо образовање умно и морално, или краће речено, просвета и морал, не напредују у истој мери и упоредо. Не бивамо у тој мери бољи, у којој постајемо просвећенији. Први, који је то мишљење заступао, био је Русо сам.

Као што је познато, учинио је он то у свом одговору на питање за награду, што га је поставила Дижонска академија, да ли наиме напредак у наукама и вештинама доприноси, што оплемењавању нарави.

У будно проведеним поћима премишљао је Русо о том питању и одговорио је на њега са *не*, положив тим основ својој литерарној слави и свему своме потоњем делању. Ставив се против цивилизације, изводи Русо, да се образовањем разума не умаљује број порока и злочина, него да се само мења њихова јачина. На место отворених, тешких преступа ступају бабски и подмукли, на место грубог нападаја потајно оцрњивање. У нашем столећу заступао је слични назор славни, али прерано преминули Бокл. Питање то побудило је многи гњев, али излази сасвим друкчије, кад се посмотри са другог гледишта, наиме од доба нових проналазака друштвене науке и моралне штатистике, коју је Кетле основао. Проналасци ти показују, да је човек политичко биће, да је он управо социјалан атом, који се никако не може отргнути од свог политичног залеђа и да се мора просуђивати само у свом друштвеном односу.

А како се односи према том питању садање стање друшт-

ва? Погледамо ли на стање просвете с једне и на стање морала с друге стране, то нам излази пред очи врло занимиво позориште. Интелигенција продире у дубину и у ширину; људи, који незнају да читају и пишу, бива све мање. Природа је прогледана и савладана духом; човек ју је савршено надјачао до незнатног остатка, који се не да провикнути.

И не само што чудноватим формулама науке гони њене некадање грозоте, него ју спутава у тежак јарам ропства припуђавајући је, да за њега ради Материју једне врсте преобраћа у другу, једну силу у другу, топлоту у кретање, кретање у електрицитет, електрицитет у светлост, као што све то можемо да видимо на јединој машини за произвођење електричне светлости, којом данас тако изврсно осветљавамо позоришта и градове. На стотине коњских снага преносе се по простим жицама с места на место, где треба баш да се обави неки рад и са свом оправданошћу помишља се на то, да се силе горских водонада употребе у корист индустрије удаљених градова.

Тај земље господар човек, који је прогледао и укротио природу, труди се да прогледа и појми и дух, т. ј. себе самог. Али које је управо лакша задаћа; но њега не страше више никакве сметње, никакве тешкоће, никакви проблеми. Као што је пре кротио природу, тако сада кроти дух! Заједничким радом индуктивнога испитивања смешта човек гомилу проблема психолошких и философских у све тешњи круг, прави Фауст! Кад би му пошло за руком да укроти и дух, т. ј. да овлада својим сопственим склоностима и страстима и да пронађе благословену формулу науке о моралу!

Али наука о моралу или етика постала је најнепопуларнија од свију наука и прети да ће узде владе да уступи својој омиљенијој сестри науци о лепоти или естетици. Човек радо сноси надмоћ правила у чулним појавама, које га окружују, али не радо сноси господарство тих истих правила, кад се тиче његовога сопственога делања.

Или зар је друкчије? – Држи ли наш морал једнак корак са нашом просветом? И кад би Русо дошао опет на свет, би ли се одрекао од своје науке, да развитак цивилизације не бива у једнакој мери са развитком морала? Чини ми се, да то не показује фактично стање цивилизације. Не осврћући се ни на ужасно делање оне међународне пропаганде, која се лаћа динамита и нитроглицерина, да пречисти друштво помоћу пакле

WWW.UNLIB.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

них стројева, где јој је исто на сметњи, налазимо и на површини самога друштва знаке, који дају сведочанство, да ниво морала онада.

Рата међу државама и народима није још не стало, него је организован и одржава се у перманенцији. Борба за живот међу појединцима, којој је гесло: граби где можеш! води се невиђеном ревношћу и безобзирношћу; жеђ за уживањем расте у ужасним размерима и хоће пошто пото да се задовољи. — У чудном лову за средствима за задовољење исте гомилају се та у руци појединих сретних, који имају одважности и обогатити се без рада данас је лозинком стотине тисућа.

Међутим умиру људи од глади и на улици; затвори се пуне и против скитље се издају пооштрене наредбе, и — под сјајном површином богатства и раскопи зија провала социјалне беде. Самоубијства се јављају већ и код ученика, да не давно смо читали, како је гимназијалац убио свога саученика — а на другом месту опет — догодило се то у Угарској, да се склопило друштво младих људи за заједничко пировање, које је имало да се оконча самоубијством.

Није цељ овога предавања истраживање узрока, из којих произлази садање опадање морала, нити је нужно да се оградимо против тога, као да би хтели са Русоом да се окренемо противу саме цивилизације, а не противу времене трулежи њезине језгре. Али би било лудо, кад би хтели кривицу за то да припишемо школи или њеном новијем уређењу.

Три су фактора, који су се спојили у духовном образовању човека: кућа, у којој је одрастао, школа, у којој се учио, и друштво, у ком живе. Те три чињенице одговарају солидарно за посљедке васпитања. Али би било тешко да се означи, колики удео припада свакој од њих. Погледамо ли у пун живот, то ћемо видети, да су људи у главном онакви, какве су породице, из којих произлазе, и каква су друштва, у којима живе.

Заметци свега потоњег живота усађују се истина већ у најнежнијој младости, али поље за развитак карактера није ни кућа, ни школа, него живот. Ту се лаћа друштво појединца и утиче неодољивом моћи свога општења и својих установа на његово васпитање и не престаје, догод га себи не приподоби. То приподобљавање друштвено, та асимилација траје тако дуго, догод човек живе, а његови посљедци су различни по томе, как-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
Л
И
О
Т
Е
К
А

во је стање оних нижих кругова, у којима појединац долази у додир са великом друштвеном целином.

Ти дотицаји могу да буду или пријатељски или непријатељски, или благи или неблаги, или нежни или сурови, могу или да узвисле или да тлаче. Какви су они, од тог зависи управо судба човека.

Приподобљујућу снагу друштвене превласти познајемо у моћи јавнога мишлења и јавних примера, по којима се радо управљамо, клањајући се општем укусу и јавном уверењу. По јавном мишлењу управљамо своје суђење, по јавном укусу своју одећу, по јавном примеру свој начин и обичаје, по јавној савести своја начела и свој морал.

Где је јавна свест комотна и мљитава или сасвим раскламитана, ту појединац може тешко да се одбрани од свеопште покварености. Та друштво је она општа средина, у којој се сви покрећемо као рибе у води. Несретним би се морао осећати човек, кад би морао своју животну целъ да изабере у супрот општој превласти друштва, што га окружује, као што то у део пада оним велеумима, који имају да се боре против друштвене устајаности, која се огледа у преузетим и наслеђеним назорима и т. д. (Свршиће се.)

ГЕДЕОН (ГЕЦА) ДУЊБЕРСКИ

витез ц. кр. Франц-Јосифова реда, велетржац, велешосе ник, властелин Чеба и Црне Баре, члан „Магице српске итд.“

18. Септ. о. г. угаси се један живот необично ретке појаве огромне величине и епохална значаја по сав српски народ. - Губитак је овај у толико већи, што тако изгледа бар, да је са њиме код нас нестало за навек човека овакве појаве; човека, који је као чедо просте мајке природе уздигао себе до оних висина и положаја у друштву, камо веома ретко допиру и сами они, којима је већ некако по рођењу опредељено и намењено извесно преузвишено место.

Ако се узима за истину, да наука, књижевност и лепе вештине спадају у *појетичне* радње човечије, то се онда и с правом признати мора, да оне само онда смисла и значаја имати могу, ако је у народу и привреда (а то је *прозајична* радња) развијена и разграната. — Без рада нема напретка, без привреде нема благостања и опстанка; а без овога нема ни одушевљења за ма каквом појетичком књижевношћу, баш као што ни слепца боја, ни глухога песма не дражи. — Основа, исходна тачка свему нашем опстанку, промету, животу, душевном и телесном уживању јесте, беше и биће вазда: *рад, штедња и благостање.*

Покојни Гедеон Дунђерски је баш на пољу привреде, радиности и трговне таква феноменална појава у нашем народу, да ћемо јој у томе заман пара тражити. Он беше на пољу српске привреде сјајни метеор, којему се у неколико у паралелу могу ставити само још дипломата српски Милош Обреновић и филолог српски Вук Стеф. Караџић. — Сва тројица беху синови простачки, не школовани, за младости не упућени, али и одарена свежим разумом, ђенијалним умом, гигантском прегалашћу за радом и љубављу према своме народу, те починише и створише онака епохална дела, каква и велеученим особама а и члановима најугледнијих породица тешко да када за руком полазе. Што је плодни рад оне двојице био од благословена уплива и успеха по васколики народ српски, тако је и привредни рад Геце Дунђерског по Сентомаш, његову непосредну околину, а у неколико и дољу Бачку и нешто српског Баната са економске и материјалне стране у не мањем значају.

Гедеон Дунђерски је рођен у Сентомашу 1807 године*). Право му крштено име беше *Јован*, но како је онда епископ Гедеон цркву светио, то и њега мати прозва Гедеон, а после деца и остали Геца. — У ондашњој школи једва је научио нешто читати, име своје записати; али молитвице и све тропаре знатнијих празника знао је напамет и до смрти своје их је читао односно о празницима певао. Младоме Геци не могаше ондашња школа разбудити никакве душевне моћи већ по склопу своме а и е тога, што ју је једва пуна три месеца похађао. Али је вазда пристајао у друштво старца, те се ту учио мудрому животу и искуству.

Као што је Вук јариће, а Милош волове, тако је и Геца још од 13 година овце њихове задруге чувао и то већином ноћу, после дневна рада и напора. У то доба му умре и отац некако, те се одмах по свршеној 16. години и ожени; када му пуних 17. година беше, роди му се и први син Шандор. Тешко бреме домаћина спаде на њега, да самостално управља имаовином заједничком. Ова је онда износила око 60 лапаца земље, неколику стотину оваца, ергелу коња и чопорак рогате марве. Са овим малим квасцем замесио је он својим не уморним радом, штедњом, окретношћу и памету у току последњих 60 година своме садашњем дому грдни иметак од *неколиких милијуна форината* вредности, поред свега тога, што је удајом женских чланова (сестара, кћери, унука) и трипуташњом деобом (најпре са стрицем, тетком и напоследак са снахом) велики део из куће му изнешен. Осим овога имао је још и у револуцији штету на марви, храни, попаљеним стајама и алатима, а поглавито у аустријским банкама штету већу од $\frac{1}{2}$ милијуна форината.

Своју трговачку каријеру започео је наскоро после женидбе са чувеним врбашким Немцом *Оберлендером*. Францовим каналом одлазила

*) Породица Дунђерска се доселила после укидања горње милиције из Суботице у Сентомаш и састојала се онда само из једне удовице и девера јој. Они и њихова прва и потоња деца одликоваху се међу осталим становницима својим угледним телом, неуморивом радњом и разумом. Они су први почели у хатару сентомашком ледину преравати и проју сејати; за њима пођоше и остали, те се тако народ поче и земљорадњом занимати нуз своје скотоводство. Но отац и стриц Гецини почеше своје земље таквом вољом и вештином обделавати, да је цео српски живаљ у месту за њима прегео и почео марљивије и практичније златно зрно у плодну земљу бацати, тако, да је већ од пре 60 година Сентомаш постао житницом Бачке, дочим су остала околна српска и не српска места дуго времена још само за насушни хљоб жита засејавала.

им је храна у Ђур, где су је већином врло добро продавали. Лађе њихове су им синови и синовци, пунили носећи пуне вреће о рамену у њих и надтичући се, који ће више моћи! Заједничка им је радња тако добро ишла, да је Геца пред 1848 годину већ врло богат човек постао, и да не беше револуције и пронасти Сентомаша*), иметак би данас *тројитом* већи био. С јесени 1849 поврати се и он на згаришта у Сентомаш и поче наново са кривим трудом и знојем радити за се самостално, без компанисте. —

Велики овај материјални губитак накнади он брзо уз припомоћ свога најмлађега сина *Лазе*, који — наслеђив све телесне и душевне моћи и врлине очеве, а наоружан још и модерном науком — стаде раме уз раме са оцем дизати дом на ново, а са таким благословеним успехом, да је данас он управо душа и спољњи заступник велике куће и радње Дунђерске. Радњи се њиховој сада отвори обилато поље. — Уз грдну економску радњу на сопственом и закупуеном земљишту, уз своје богато скотоводство, развише они и трговину са храном у обиму дотле у доњој Угарској не виђеном. — Уз ову радњу скончаше и велику трговину са другим сировинама, особито са разним дрветом за гориво, грађење и са даскама, са каменом кречним и за патосање, песком, каменим угљеном, вуном, разним арендама итд. итд. — а са таким успехом, да овладаше над свима сићушним иностраним конкурентима (особито Јеврејима и Немцима), те себи за далека времена у будућности сигурну и јединствену позицију и пијацу у дољој Бачкој, на Бабатову а и на више места по Срему створише. — Свакога подузећа се лађали, само ако им је у сферу радње њихове спадало или изгледа на добитак обећавало. — Тако од знатнијих економских, подузимачких и трговачких операција само напомињемо ове: вишегодишњи закуп нар. добра *Сиринга* (близу 5000 јутара земље са арендом око 50,000 ф. годишњих); терање целена угојене беле марве у Пешту и Беч (волови Гецини и данас се у Бечу спомињу) и редовно лиферовање за друге велике пијаце; зидање великог, сталног црвеног моста преко Тисе у Сенти; куп спахилука *Црна Бара* у Торонталу; куп дивне куће: „Хотел код царице Јелисавете“ у Н. Саду; најновији сретни куп властелинства *Чеба* на Дунаву од породице Бесередија**) и многа друга подузећа (нпр. и подизање „*Геданке*“ је материјално предузеће, али намењено и моралној користи околине и школске деце у Сентомашу). А као што споменуемо, најглавнија радња им је трговина са нашим продуктима на основи пуне солидности и без превеликих берзијанских спекулација. С тога им је и кредит и овде, а особито у ино-

*) По паду Срббрана изгуби 20.000 мерава хране, 400 комади беле марве, преко 100 к. коња, свиње, све зграде, стаје, суваче и магazine и екон. алате. — Друг му Оберлендер не смеде дуго чувати аустријске банкноте, него их промене све у Коњутове баш онда, када ће овима наскоро вредност пропасти, те тако и у готовом новцу око 100.000 форината изгуби. Само спасе 1500 оваца и новце што је при себи имао (увек је то спомињао овако: „Онда смо изнели само главе, овце и новце“): новце је поделио на сву своју својту и ушивао им по хаљинама, јорганима тако, да свако нешто при себи носи и има, ако би се по које чељаде у оном метежу и бежанији и одвојило од својих, те да не би нужде трпело. — Пребегли су најпре у Врањево (код Исе Главашког), а после у Срем у склоништа.

**) Вешти куп Чеба има веома многу интересантну цртицу, које карактеришу удри такт и енергију Геце и Лазе Дунђерског.

земству отворен, и могу вазда милијуне зајма дићи, а по 3 процента интереса!

Већину својих чистих заслуга улагао је покојник у нове и нове купове плодних земаља (за младости је набављао и у промену за овце; две овце давао за јутро земље!), те је обделавао помоћу модерних, савршених и парних машина и алата са највећим успехом тако, да је кућа Дунђерска и са рационалне економије и од последњих 15 година Сентомашу вазда примером предходила, ширећи културни напредак међу српским ратарима. — Факт је, да је са судбом и напредком куће њихове врло тесно скопчана и судба и напредак Срба у Сентомашу.

После пада Сентомаша, моралоше многи ратари земље своје продати туђинцима околних места, да је већ скоро половина хатара у не српским рукама била. — Но помоћу деда Геце почеше се опорављати и своје упуштене земље наново присвајати и присвајају их још и данас, да сада тек $\frac{1}{10}$ цела хатара српска није. — Сентомашани су данас у вредноћи, заради и окретности тако скочили над осталим Србима околине, да се чисто веровати не може. — Силни парни стројеви, на време и лепо урађене њиве, чисте куће, чиста и укусна ношња, племенити сој стоке, особито коња — сведоче, да је овде благостање и напредак. — Па племенитост је и иначе овладала сада у некадањем раскалашном Сентомашу. Плодови овог материјалног благостања и морална, родољубива живота им јесу: величанствена православна црква са два звоника, којој у лепоти класична сликарства (цртеж Радонића) у српском православљу равне нема; главне основне школе (које се лепотом здања, богатом учевном опремом, извршним учитељским снагама, лепом наплатом њиховом, огромним бројем редовних ученика, ваљаном и интелигентном управом, фондом за издржавање сиромашне деце оделом и књигама, леним школским фондом*) итд. ни са једном народном школом у српству мерити не могу); красна читаоница (са члановима већином ратарска сталежа); обновљена и за концерте удешена велико-гостионичка дворана; калдрма у месту; полицајни апарат; усвојени пројекат зидања красне нове варошке куће; полицајни и морални изгреди и криминални преступи су ређи, а у најмлађе генерације и не виђа се оно скаредно понашање, што се још по другим срп. селима налази по ћошкови, колу, бубалицама и разним скуповима на јавну саблазан.

Ово неколико лепих и маркантних црта о Сентомашанима (да и не спомињем њихово познато родољубље, које се сваком даном приликом према једноплеменој браћи својој најсветлије доказало на делу, дару и припомоћи) свакако нужне беху за навод, јер већ споменух, да је са историјом куће Дунђерске тесно везана и судба сентомашких Срба; јер је у сваком покрету и акцији за општу моралну, праведну, родољубиву, привредну, просветну и естетичну ствар име Геце Дунђерског од вајкада (а особито када је у заједници са својим суграђаном, одрешеним човеком и народним трибуном Савом Каћанским то почињао), а од новијих вре-

*) И овоме фонду је Геца основу положио у оно доба са 40 фор узевши под закуп један школски таван, где је преко зиме кукуруз држао,

мена и сина му Лазе не само истоветно са интересом Сентомаша, него они већином у таквим приликама и саму иницијативу засноваше а и дело до краја изведоше. (Свршиће се.)

РАЧУНСКА НАСТАВА У НАРОДНОЈ ШКОЛИ.

Први разред.

(Наставак.)

Коло бројева 1—20.

Бројање. Најпре ваља децу упознати са изразима: *десетица* и *јединица*. Узећемо руску рачунаљку, истаћи ћемо на истој једну куглицу, и од прилике ћемо овако говорити: Кад неки родитељи имају само једну кћер, шта је онда она њима? (*Јединица*). Тако можемо за све, што се само један пут налази, да кажемо, да је јединица, па по томе можемо рећи и за ту куглицу, да је једна *јединица*. Кад уз њу ставим још једну куглицу онда имам две јединице, — кад још једну, онда три јединице и тако даље све до десет јединица. Десет јединица зову се друкчије *десетица*. То исто поновим на школској табли са потезовима и утврђујем што боље могу.

За тим се прелази на спајање десетице са јединицама. На рачунаљци стоје у првом реду десет куглица, у други ред ставим само једну куглицу и кажем: 1 десетица и 1 јединица јесу 11 јединица и тако даље до 1 десетица и 1 десетица су 2 десетице или 20 јединица. Сад ваља прилежно да се броји од 1—20, напред и натраг као и са прескакањем једнога броја. Задаје се: број даље од 4, од 7, од 12, број у натраг од 17, од 15 и т. д. Намести се на рачунаљци неки број куглица и деца се позивају, да кажу, колико куглица виде. То исто са потезовима на табли. Учитељ каже неки број, а дете га намести на рачунаљци или га означи потезовима на табли. Вежба се у спајању десетице са сваким бројем (1 до 10) н. пр. колико су јединица 1 десетица и 6 јединица? Даље се разлажу сви бројеви од 11—20 у десетицу и јединице н пр. колико је десетица и јединица у 18 јединица?

Тек пошто су деца вешта у свима тим вежбањима, може да се пређе на писмено бележење бројева од једанаест до двадесет. Дотле нека се још узимају писмена вежбања из кола 1—10; то је јако потребно понављање. Писмено рачунање не сме никад да предходи усменом, јер има само да увежба оно, што се последњим научило; али мора још да се употребљује и ради понављања; може шта више мало и да заостаје иза усменог, кад се ученици доведу до новог одсека; писмено вежбање захтева нешто више самосталности. Нарочито у школама са више разреда морају деца чешће сама да се занимају. С тога се обзиром на слабије ученике могу писмене задаће да задају истом онда, кад се нешто већ сасвим добро научило. То ваља и за будуће да се запамти.

Писање бројева. Писање бројева од 11 до 20 пеће бити за децу тешко. Треба рећи, да се десетица пише на левој страни, јединице на десној и кад нема јединица, да се онда стави нула (ништица). Прилежно

се читају и пишу бројеви до 20. После се диктира број, представи се на рачунаљци, а деца га напишу цифрама.

За писмено вежбање служе ови редови:

10 -.- 1 = 11	10 -.- 6 = 16	10 -.- 1 = 11	15 -.- 1 = 16
10 -.- 2 = 12	10 -.- 7 = 17	11 -.- 1 = 12	16 -.- 1 = 17
10 -.- 3 = 13	10 -.- 8 = 18	12 -.- 1 = 13	17 -.- 1 = 18
10 -.- 4 = 14	10 -.- 9 = 19	13 -.- 1 = 14	18 -.- 1 = 19
10 -.- 5 = 15	10 -.- 10 = 20	14 -.- 1 = 15	19 -.- 1 = 20

(Наставиће се.)

УЧИТЕЉСКА СКУПШТИНА ПОДЖУПАНИЈЕ РУМСКЕ.

Овогодишња поджуп. учитељска скупштина држана беше у Руми дана 28., 29. и 30. Августа т. г. Присутни беху: претседник г. Димитрије Вурдеља, кр. жуп. школ. надзорник; сви учитељи и учитељице румске поджупаније а као гости г. Др. Милан Димитријевић професор; г. Павле Себишановић, парох; Јован Вучанов учитељ и г. Петровић местни школ. надзорник вароши Руме.

Прва седница беше отворене 28. Августа пре подне а отворио ју је кр. жуп. школеки надзорник г. Димитрије Вурдеља, који поздравивши искуљено учитељство изрази наду, да ће ово у своме раду мудро трезвено, истрајно и са достојанством расправљати питања, која су од велике важности по школу и њен свестрани развитак. У то име поздравља све присутне са „добродошлицом.“

Скупштина је отпоздравила свога претседника са „живео“ давши тиме израза, да потпуно води рачуна о своме задатку, достојанству овога скупа и израженој жељи свога председника.

Према пословнику приступи се избору подпретседника и перовођа. На предлог Тоше Огривовића буде једногласно изабран г. Мита Нешковић за подпретседника а за перовође: г. Илија Рокић и г. Драгутин Хекман.

Као први предмет дневнога реда беше питање, ког је висока кр. зем. влада овој скупштини поставила. Оно гласише: „да ли се је читанка за П. разред пучких школа досадањом упорабом показала сходном и практичном и ако не, да се назначи, што и како би се имало у њој промјенити? Ово се питање имаде искључиво са *дидактичкога* гледишта расправљати.“

За известитеље у овом питању пријавише се г. Јаков Гесл и г. Мита Нешковић.

Г. *Јаков Гесл* као први известилац вели: да су за успешну обуку и наставу *читанке* од велике важности, јер су оне сретство, помоћу којих долази школа до своје цељи; с тога разлога се захтева да читанке буду добре. Да то буде, искуство учи, да читанке ваља да састављају практични људи, који су своје способности на пољу школске наставе опробали. Наше читанке постале су споразумним одобрењем и уређењем хрват. педагошког књижевног збора, који важи за ме-родаван фактор у школским питањима у нашој домовини. Према томе читанка је прешла цензуру стручних људи и као таква пуштена је у школу. Али као свако дело човечијег ума што није савршено а да се

временом неби могло усавршавати, тако и наша читанка; и она је дошла на стручну оцену учитељима, који имају сада да искажу своје опаске и своје мњење. Да би пак своју задаћу могли да извршимо, потребно је да наведемо најглавнија својства добре читанке.

I. Она несме бити опширна и преопсежна;

II. Чланци њени да потпомажу језикословну и стварну обуку;

III. да буде средиште моралним врлинама.

Првом захтеву није читанка задовољила, особито је убитачно прекомерно градиво њено за сеоске школе, где један учитељ поучава четири разреда. У том погледу срањује немачке читанке од *Улриха* и *Нидергесеса*, које имају највише 140 читан. чланака.

Са градивом читаначким особито са начином којим је приправа за читање *ћирилице* и *латинице* изведена, неслаже се извештач, јер се овде неје узела у обзир душевна развијеност ученика. По његовом мњењу, неби требало у II. разреду првога течаја учити *латиницу* односно *ћирилицу*, него оном писменицом да се чита, која се у I. разреду учила. Као разлог своме назору наводи, да ученици за време „ферија“ доста заборава од онога што су у школи научили, па је учењем нове писменице нагомилана нова неприлика и потешкоћа, која јако упливише на успешан рад учитеља и напредовање ученика. За поткрепљење својих назора наводи за пример немачку читанку за II. разред од *Улриха*, по којој се латинска слова уче тек другог течаја. С тога да се „приправа“ у нашој читанци, оваква какова је сада, испусти а да се наштампа I. оцек за читање оним словима, која су у I. разреду учена.

II. оцек да буде испуњен „приправом“ за читање „латинице“ односно ћирилице, коју ваља групувати у 10 сродних вежба, па на овима да се изучава нова писменица.

Читаначко градиво — вели извештач даље, израђено је истина на темељу дидактичнога начела: „од познатог на непознато, од ближега даљем“ што је свакако похвале вредна врлина ове читанке; али допушта, да она не може никада задовољити посебне назоре и жеље а да јој се што неби приговорити могло.

Своју расправу завршује са следећим резолуцијама:

I. Читанка за II. разред пучких школа није се досадањом употребом показала по све сходном и практичном са разлога:

а) што је читаначко градиво преопширно, те га треба редуцирати и то:

б) да се испусте читаначки чланци бр. 21. 24. 37. 50. 65. 69. 86. 100. 123. 131. 162;

в) да се читаначко градиво „о човеку и његови делови“ о храни и одећу“ и „природописне обуке“ стегну у мањи број чланака;

г) пека се замени садржај чит. чланка бр. 7. „мудре главе“ са садржајем приповетке: *Die Kürbis und die Eichel v. Ch. Smidt* и 14. чланак „Претењак и палац“ са чланком: *Die Glieder des menschlichen Körpers* од Кампе-ја.

д) да се уврсти у читанку као први чланак такав, који говори: да сваки посао ваља у име божије отпочети. —

II. Пошто је нужније и за наставу користније, да деца науче најпре окретно и течно да читају једном писменицом, то нека се у II. разреду почне читање са оним писменима, којима су деца у I. разреду читати учили; с тога треба:

а) да се у I. оцеку штампају чланци за читање оним писменима, којима је у I. разреду предузето учење читања;

б) У II. оцеку нека се наизменце штампају чланци ћирилицом и латиницом. —

III, Приправа за читање латинице односно ћирилице нека се у почетку читанке изостави и уврсти у II. оцек.

IV. Приправа за читање ћирилице дотично латинице нека се преради по овој основи:

а) писмена мала и велика треба разделити у 10 вежба;

б) свакој вежби има се на чело ставити једна група писмена и то уз штампана и писана;

в) иза ових писмена нека сљеди градиво за читање.

И са овим завршује говорник своју расправу о читанци препоручујући скупштини своје резолуције да их усвоји. —

(Наставиће се.)

ШТА ЗНАМО О СУНЦУ.

У старим анализима чинске државе помиње се већ, да се на површини сунца налазе тавна места, т. з. *пеге*. У Европи су исте посматране кратко време после проналаска телескопа и на основу тих посматрања дознало се непосредно, да се сунце обрће око своје осовине од прилике за 26 дана.

Кад се пеге на сунцу кроз телескоп гледају, онда се види, да оне нису свуд једнаке. Уопште се виде три различита дела: у средини један таван део, који се зове *језгра* и ког окружује мање таван други део, ком је дано име *сен*; овај последњи је скоро увек окружен *полусеном*, којим се завршује сен на светлој сунчаној површини. У полусену примећују се дејства жестоких струја, гдекад правих бура.

Спектроскоп је показао, да тавнина сунчаних пеге долази од гасова, који се над истима налазе и који светлост у себе унију (апсорбују.)

Погледом на број, величину и размештај пеге не изгледа површина сунца увек једнако, него је подложна периодичномгибању, ког средња дужина износи нешто више од 11 година. Иначе се пеге налазе само у близини екватора са обе стране, а врло ретко допиру и у више ширине. Оне имају своје властито кретање и помичу се у толико брже што су ближе екватору. Што се њихове величине тиче гдекад су много пута веће него цела наша земља.

Пеге на сунцу су по мњењу већине данашњих научара јама на површини сунчаној; дно тих јама примећава се као сен, а њихове стране као полусен. Небројена посматрања показала су, да је дно пеге хладније него остала површина сунца и то снижавање температуре приписује се падању саразмерно хладнијих материја на оно место сунчане површине,

које покрива пега. Шта је пак непосредан узрок таквих појава, то се до данас о томе не зна ништа поуздано; неки астрономи су покушавали, да множину пега доведу у одношај са положајима планета, али број дотичних посматрања још је врло мали, да би могло о том што дефинитивно да се каже.*)

Вероватно је да многе појаве на нашој земљи зависе од стања, у ком се налази сунчана површина. Зна се да се гдекад магнетска игла напрасно и за неко време искрене из свог редовног положаја и да се то у исто време примећује на апаратима, који су врло удаљени један од другог. Кад се та искретања појаве, кажемо да је земљани магнетизам поремећен или да се догодила *магнетска непогода*. Више астронома су доказали, да је у оним годинама највише магнетских непогода, у којима је и највише пега на сунцу, а најмање у оним годинама, кад је и број сунчаних пега најмањи. На магнетским половима земље виђа се често *северна светлост*, а кад се појави у нижим ширинама онда је увек прати и магнетска непогода. И за северну светлост је доказано, да се чешће јавља кад је много пега на сунцу (кад је максимум пега) и ређе кад их је на сунцу мало (кад је минимум пега). Појава северне светлости у нижим ширинама праћена је уопште изванредним променама на површини сунца, које се примете већ истога дана, кад се северна светлост укаже. Земљу нашу оптичу *електричне струје*, које су најјаче за време магнетских непогода, а много су слабије, кад је магнетски мир. Магнет, који слободно виси, није управо никад потпуно миран, него се непрестано гiba по дневноме добу. Величина тих дневних *гibaња магнетске игле* доводи се такођер у везу са бројем пега на сунцу и она је највећа оних година, кад је број пега највећи и најмања, кад је најмање пега на сунцу. Али и тако зване метеоролошке појаве на земљи зависне су од стања, у ком се сунце налази. Тако је посматрано, да се барометар највише подиже (да дакле *ваздушни притисак* расте) и да је највећа *врућина* на земљи у овим годинама, кад је минимум пега на сунцу. *Бура* је напротив највише, кад је максимум пега. Са максимумом пега иду упоредо *кишовите године* и Ентер, директор статистичних радова у британској Индији, извео је из посматрања, која су од г. 1810. овамо чињена у Мадрасу, да се *гладне* и *сушне године* сасвим слажу са годинама минимума пега. *Растење воде* по језерима и рекама пада у године максимума пега, а ниско стање воде примећује се у годинама минимума. Тако и у поплавама богат период од новембра 1882. до јуна ове године пада у доба максимума пега на сунцу.

(Свршиће се.)

*) У најновије доба поставио је један белгијски астроном (*Рене Тамел*) хипотезу, да сунчане пеге постају услед падања метеорита у сунце. Расправа Тамел-ова о томе саопштена је у годишњаци кр. обсерваторије у Брислу за г. 1882.

ШКОЛСКЕ ВЕСТИ.

(Сомбор.) Уредник овога листа по изасланству славне црквене общине Сомборске отпуговао је 23. септембра о трошку исте отличне общине у Будапешту, да се упозна са устројством тамошњих забавишта

и хуманитарних завода, као и са државним музејом школских учила, како би по том предлог истој општини за оснивање забавишта а по времену и других за народ користних васпитних завода, и за набавку потребних учила, поднети могао.

(У *сомборској српској више девојачкој школи*) уписано је за шк. год. 188³/₄. у I. разреду: 22 ученице, у II. разреду: 14, у III. разреду: 13, у IV. разреду: 11 ученица. Свега је дакле уписано 60 ученица. Од ових су свршиле основну школу у Сомбору 48, а 12 ученица су са стране, 53 су Српкиње православне вере а 7 ученица су Израјилџанке. — Прошле школске година било је 52 ученице од којих беху 50 Српкиње православне вере, а 2 Израјилџанке.

(*Београд.*) „Учитељ“ орган учитељског дружена за образовање и васпитање доносиу свм 26. броју ову објаву члановима удружења: „Управа вароши Београда спровела је *измене и доцуне* у статутима учит. удружења, учињене на II. учит. скупштини г. министру просвете на преглед. Г. министар одговорио је својим актом, да исте не дозвољава с тога, што се њима даје право за редовне чланове удружења и оним учитељима, који су тај посао напустили, јер се боји да они неби удружење одвукли на противзаконно поступање према властима. Према оваком наређењу г. министра *измене и доцуне* не могу ступити у живот, већ остаје и за даље стари статут, па према томе и стари — лањски — Главни одбор. — У ратарској школи у Краљеву отвара се други разред. У том заводу издржавају се за сада о државном трошку 60 питомаца, а управитељ му је др Борђе Радић.

(*Београд.*) Министарство просвете издало је наставне планове и недељне распореде часова за све врсте нижих основних школа. Исти су штампани у 16. свесци овогодишњег „Просветног Гласника“.

(*Чешка школа у Бечу*) отворена је свечано ⁵/₁₇ септембра уз велико учешће бечких Чеха. Још у последњем часу хтело је земаљско веће да спречи отварање те школе, али министарство јавне наставе одбило је дотичан рекурз и дозволило је отварање без даљих услова. Тако је и овом приликом чешко родољубље и чешка истрајност победила све сплетке непријатељске. Првој славенској школи у Бечу желимо дуг век и најбољи успех.

(*Чешка гимназија у Опави.*) Истога дана кад чешка школа у Бечу отворена је и чешка гимназија у Опави у Слезкој, што ју је у том месту основала чешка „Средишна Матица школска.“ И отварање те школе сматра се као велика добит за чешку народност, те је и прослављено свечано уз велико учешће слезких Чеха и гостију из Чешке и Моравске.

(*Нова школа у Новоме Саду.*) На крстов дан освећена је на т. з. Малом Јарку новонодигнута салашка основна школа. На свечаности том приликом купљени су прилози на оснивање народне и деције књижице уз ту школу и добијено је 135 комада књига, 66 фор. и 2 дуката.

(*Кр. велика гимназија у Винковцима*) бројала је на крају прошле школске године 182 ученика, од којих 139 римокатолика, 31 православни, 5 евангелика и 7 мојсијеваца. Испит зрелости полагао је 8 ученика, од којих су 3 проглашена за зреле с одликом, 4 за зреле, а 1 је одбијен на годину дана. На челу овогодишњег извештаја налази се попис нумисматичке збирке кр. винковачке гимназије.

(У *српској учитељској школи Сомборској*) започета је школска 188³/₄ година 1. Септембра. На Малу Госпојину држано је у Св. Ђурђевској цркви свечано „Призивање Св. Духа, коме су сви ученици и ученице са својим наставницима и управитељем присуствовали. Уписано је у први разред 19 мушких и 23 женске. Свега 42; у други разред 14 мушких и 9 женских, свега 23; у трећи разред 17 мушких и 27 женских. Осим тога је један мушки уписан као ванредни ученик трећег разреда; свега дакле има у истом разреду 45 ученика. У целом заводу има ове године

51 мушки и 59 женских; свега 100 ученика. Од ових су 109 православни Срби, а једна ученица првога разреда је израиљске вере. Од мушких су родом из Угарске 43, Срема и Славоније 8; из Босне 1. Од женских су родом из Угарске 48 а из Срема односно из Славоније 11. — Од примљених у први разред приправника свршили су тројица шести, дванајесторица четврти гимназијски разред, један је свршио четврти реални а двојица четврти грађански разред, а један је као свршени ученик III. гимн. разреда по нарочитој дозволи в. кр. уг. министарства и уз пријамни испит примљен. Од приправника, што су у први разред ступиле, свршиле су четврти разред србске више девојачке школе у Сомбору 10, у Новом Саду 10, у Панчеву 1; четврти разред више грађанске школе у Тителу свршила је једна, а једна је из суботичке државне учитељске школе прешла у ову школу. Држим да је вредно овде означити, и по црквеним дијецезама бројеве питомаца и питомица ове учитељске школе, те с тога их ево овде наводим: Мушких приправника има из бачке дијецезе 26; из архидијецезе 8; из темишварске 7; из вршачке 8; из будимске 1; из Сарајевске 1. Женских приправника има: из бачке дијецезе 22 из архидијецезе 12; из темишварске 5; из вршачке 18; из будимске 1. — 22. септ. полагање су сврш. приправнице Драгиња Антонијевића и Софија Косанића накнадно испит из мађарског језика. и пошто су га положиле издата им је учитељска диплома.

(Платонеумски одбор) имао је прву своју овогодишњу седницу 18. септ. Председништво јавља, да је црквено-школска општина у Сомбору на место пређашњег проте сада преосвећенога господина епископа темишварског Ђорђа Бранковића изабрала за члана платонеумског одбора пречасног господина проту сомборског Љубомира Купусаревића. По извештају председникомом трошило се прошле школске године на штипендије 960 ф., а ове ће се године моћи, пошто основни капитал износи већ 21,000 ф., издавати за 90 ф. више. Према томе решава платонеумски одбор, да се креира једно ново штипендијско место од 80 ф., а једно од старих места од 50 фр. да се повиси на 60 фр. Тако ће ове године бити 7 штипендијских места од 80 фр., 4 од 60 фр. и од 50 фр., дакле ће бити укупно издавање 1050 фр. Приправнику 3 разр. Милану Коњовићу из Сомбора повишава се дојакоња штипендија од 50 фр. на 80 фр., а на упражњена се места бирају: за штипендије од 80 фр. приправница 3. р. Персида Печујева из Кикинде, приправница 2. р. Јулка Вујина из Панчева, приправник 1. р. Стеван Находовић из Каменице и приправница 1. р. Даница Јовановића из Уздина; за штипендијско место од 60 ф. приправница 2. р. Видосава Марића из Попинаца и за штипендијско место од 50 ф. приправница 1. разреда Јулка Бркића из Сомбора.

(Основне школе у лично оточком окружју.) По једном дописнику у „Застави“ има лично-оточно окружје 195. 533 душа, од којих је 104 669 душа православних Срба. Основне школе у том окружју полази свега 5637 деце, а од тих је 2919 православних, дакле нешто мало преко половине. Ипак су од 83 основних школа само 40, у којима је већина или су сва деца православни Срби. То долази отуд, што је при подизању школа остављено неколико чистих српских места са доста становника без школе, дачим су у римокатоличким местима са много мање житеља подигнуте лепе школске зграде и намештене и по две учитељске силе. Ових последњих има свега 111, од којих је 86 учитеља и 25 учитељица. Равнајућих учитеља је 5, од којих је само 1 Србин, а равнајуће учитељице су 2. Од тих 86 учитеља само су 33 православни Срби, те римокатолици учитељи настављају у неким школама, у којима нема ни једног детета друге вере до православне. Са учитељицама је још горе, јер од њих 25 једна је једина православна Српкиња, али и та је одгојена код „милосрдних сестара“ у Загребу. Католици за нашу децу узимају се

joш једнако из бечке школске накладе, што врло отештава наставу у вери. Иста је уопште врло траљава, јер по комуналном школском закону не смеју учитељи да настављају у вери, а врло су ретки наши свештеници, који редовно катихизирају. Дописник износи даље на видело кораке, што их у погледњим окружним учитељским скупштинама чинише Срби учитељи, да се дође до признања српског имена у школским књигама и да се постигне боља настава у православној вери. Рад тај личких учитеља сваке је хвале вредан и ваљало га је још раније саопштити, да се на њега угледају и други учитељи у троједној краљевини.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

20. *Nauk ob uzgoji umnom, čudorednom i tjelesnom. Engleski napisao Herbert Spencer. Preveo Ivan Širola, gradj. učitelj i pravi član hrv. pedagoškijsko književnoga sбора Zagreb. Nakladom hrv. pedagogijsko-književnoga sбора. 1883. 8° s. 204.*

То је наслов XIII. књиге „Књижнице за учатеље“, што ју издаје хрватски педагогијско-књижевни збор у Загребу. У њој се налазе четири чланка гласовитога енглескога мислиоца Херберта Спенсера, којима је наслов: 1. Које знање највише вреди? 2. Умни узгој. 3. Ђудоредни (морални) узгој. 4. Телесни узгој. Први од тих чланака преведен је већ раније на српски у београдском „Учатељу“. У свима се налази кренка и здрава духовна храна за све, а наике за учитеље. Дела таквог садржаја ретка су у нашој књижевности и читалац, који је само на наше књиге упућен, наћи ће у њој читаво јато нових мисли. Знајући какве прилике окружују педагошки збор може се рећи, да је од њега управо одважност, што је Спенсеровом делу отворио пут у нашу учитељску публику. У толико већу хвалу заслужује он. Г. Широла је превео књигу са енглескога. Ми ју свакоме топло препоручујемо.

Р А З Н О.

(*Сарајево.*) За време боравлења министра Калаја у Сарајеву западе девојачким школама сарајевским та част у део, да их посети гђа Калајева. Прво беше у градској девојачкој школи, после у српско-православној и за тим у школи код кћери божје љубави и код милосрдних сестара. Висока госпођа, која добро српски говори, стављала је на децу питања, разбирала је за начин, којим се поједини предмети предају и обдарила је најпосле сваку поједину школу великодушним даром од три стотине форината. — Као што „Сарајевски лист“ дознаје, укинула је црквена општина српско-православну нижу гимназију сарајевску, пошто нема довољних средстава за издржавање исте. — У државној гимназији у Сарајеву отвара се ове године и пети разред, а у језуитској гимназији у Травнику други разред.

(*Трговачка и обртничка школа за женскиње.*) Влада вел. војводства саксонског дозволила је, да се 1. окт. ове године може у Аполди (Тиригији) отворити трговачка и обртничка школа за одрасле девојке.

(*Огlikовање.*) Андрији Прапротнику надучитељу и управнику варошке народне школе у Љубљани, уреднику „Уčiteljskog Товариша“ и заслужном словенском књижевнику подарило је Његово Величанство златан крст за заслуге са круном. Честитамо!

(*Ручан рад у школи.*) У Дрезди почињу збиља да увађају ручни рад у јавне дечачке школе. Тамо постоји друштво од људи различнога позива, ком је цел, да се пажња, која је према том предмету у Саксонској стручним продужним течајевима изазвана и која још постоји, обрати на корист радионица уз јавне школе. Словом и делом потпомаже се све, што би водило тој цели. Купе се збирке модела, алата, новаца, цриређују се продужни течајеви по целој земљи, побуђују се учитељи, како би се

та замисао остварила најпре у Дрезди, а отуд се распространила што брже у целој земљи. Настава дечака у ручном раду наилази досада свуд, на тако и у Саксонској на отпор. Не тиче се, вели „Dresdener Anzeiger“, овде начелног питања школског или занатлијског, а није ни намера да се ђаци оптерете новим предметом, него се ради о ствари, која се тиче општег благостања, о ствари, која треба да ослади младежи школску наставу. Једностраном старању за образовање разума треба да придође вецбање руку и воље за вештине. Рад уопште и воља за занатлијски сталеж треба поново да стече поштовање. Покретање ученика под ведрим небом не треба да се ограничи, него да се рашири радovima у врту и у пољу. Садашњој наставној методи, која младеж сувише терети душевним радом, треба ручни рад у школи да буде устук. Благодетни рад сваке врсте ваља опет да се да у део будућем поколењу самосталним делањем на дому и у школи.

(*Судба учитељског сталежа.*) Пре сто година изашло је у Вирибургу деле под насловом: „Квинтилијанова педагогика и дидактика“, у којој се овако описује судба учитељског сталежа: „За ревност и дар, који се тражи, мало поштовања, још мање награде, много напора и труднога рада, и често за одмор бол и брига, много понижавајућег позивања на рад, али скоро никаквог бодрења и т. д. и само хладна крљава хвала од мало зналаца; скоро никаква грађанска част и достојанство: никаква особита срећа и често сез хлеба. У сасвим тавној даљини севне на крају овда онда нешто сјајно, али само мало њих задрже одважност, да донде пођу; и ко стењући и дахњући дође најпосле донде, тај види, да то беше само свећа варалица.“ Тако пре сто година, а како је данас, то није вужно да кажемо.

ПРОМЕНЕ У ШКОЛСТВУ.

Изабрани су свршени приправници Радослав Јањић за учитеља у Мостару и Давид Вишњић за учитеља у Бјелци. Свршена приправница Љубица Лазарева постављена је за пр. учитељицу у Вери, а Ђорђе Милошевић за нам. учитеља у Буџановци. Сврш. приправник Радивој Тополац изабран је за учитеља у Оросламошу и Калазу (примио прво место) а учитељ у Десци Гавра Грбић за учитеља у Ст. Врбасу. Ђорђе Поповић наименован је дефинитивно за управитеља српске комуналне школе у Белој Цркви.

НОВЕ КЊИГЕ.

Устанак српски на Турке. Издање српске књижаре Браће М. Поповића у Новоме Саду 1883. 8^о с. 52. Цена 25 п.

Сењанин Ива у српским народним песмама. Издање српске књижаре Браће М. Поповића у Новоме Саду 1883 8^о с. 52. Цена 15 п.

Српске народне песме, што се радо читају. Издање српске књижаре Браће М. Поповића у Новоме Саду 1883. 8^о с. 71. Цена 20 п.

Орао велики идустровани календар за годину 1884. уз сарадњу српских књижевника уређује Стеван В. Поповић. Година десета. У Новом Саду издање штампарије А. Пајевића 1883. 4^о с. 124 и 23 слике. Цена 50 нов. или 1 динар.

Царић мали календар са сликама за 1884. год. У Новом Саду. Издање штампарије А. Пајевића 1883. 8^о с. 64. Цена 20 нов. или 2 гроша.

Жаловојка Ловћену планини. Написао Томо П. Ораовац. Штампано Августу 1883. 8^о с. 36.

ЈАВНА КОРЕСПОНДЕНЦИЈА.

Сл. српској читаоници у Новоме Саду. Били сте већ претплаћени на целу годину и тако Вам уписасмо ову I ф., што ју сад посласте, у идућу годину. — Сл. управи српске учитељске школе у Карловцу. Молимо да нас известите, који су се приправници поименце претплатили на лист, пошто са више страна захтевају, да се непосредно на њих шаље, а ми не знамо јесу ли претплатници. — Г. Т. Р. у Лалићи. Хвала на висти. „Свиларство“ ће ући ових дана у штампу у Панчеву код Браће Јовановића

Издаје и уређује: НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.

Штампа Ф. Битерман.